

DİNDAR DEĞİL MANEVİYATÇIYIM: POSTMODERN DİN BİLİMLERİNDE MANEVİYAT-DİNDARLIK TARTIŞMALARI

Prof. Dr. Mustafa ALICI*

Öz: İnsan, ruh gibi manevi, beden gibi maddi boyutu olan bir varlıktır. Bu iki unsura karşı dindar insanlar, inanç sistemlerinde bir dizi psikolojik ve sosyolojik kurum geliştirdiler.

Günümüzde bir kişinin maneviyat ve dindarlığını tanımlamaya postmodern söylem, postmodern kültürel ana akım anlamında değerlendirilebilir. Bu konu birçok yönden kültürel, felsefi ve dinsel bağlamda irdelenmiştir.

Bu makalede tenkitsel postmodern din bilimlerinin incelediği dindarlığın dışarıdan tenkidi, maneviyatçılığın sübjektif dindarlık olarak önemi, klasik dinî kurumların eleştirisi gibi temel meseleleri ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Din bilimleri, postmodernizm, maneviyat, dindarlık, agnostisizm.

I AM NOT RELIGIOUS BUT SPIRITUAL: DISCUSSIONS ON THE SPIRITUALITY AND RELIGIOSITY IN THE POSTMODERN CRITICAL STUDY OF RELIGION

Abstract: Human being is an entity with a spiritual dimension such as soul and material dimension such as body. Religious people against these two elements have developed a number of psychological and sociological institutions within their belief systems.

In our times, postmodern discourse in which one attempts to describe and define both spirituality and religiosity could be evaluated in the sense of postmodern cultural mainstream. This matter is enmeshed in many cultural, philosophical and religious contexts.

In this article, we will deal with the basic issues examined by postmodern religious sciences, such as the outsider critique of religiosity as the importance of spiritualism as subjective religiosity as well as the critique of classical religious institutions.

Key Words: Study of religion, postmodernism, spirituality, religiosity, agnosticism.

Giriş

Günümüzde eklektik din bilimleri için din olgusunu anlamada öne çıkan en önemli yöntemsel sorunlardan biri, normatif dindarlığı ima eden herhangi bir teolojik baskı ve dinî ikrarın etkisinde kalmadan akademik açıdan

ORCID ID: 0000-0001-9513-6768

DOI : 10.31126/akrajurnal.454620

Geliş tarihi: 19.08.2018 / Kabul Tarihi: 01.09.2018

*Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Dinler Tarihi Bölümü.

Postmodern Dönem'in temel maneviyat sorunlarını doğru anlayabilme konusudur.

Bunu başarmak için çağdaş din bilimcileri, herhangi bir dini incelerken ona mensup olan bir akademisyenin "içeriden" anlamasına değil, dışarıdan gözlem yapmasına ihtiyaç vardır. Bu yöntem, genel olarak teolojinin normatif anlayışını, dolayısıyla klasik din anlayışının etkisini eleştirmektedir. Günümüzde dışarıdan anlamayı savunan din bilimcileri, seküler akademik anlama adı altında felsefi anlamının akademik açıdan bir dini objektif ve bilimsel olarak araştırmak için herhangi bir dinî gruba bağlı olunmaması gerektiği savunulmaktadır.

Din bilimcisine göre imanı güçlendirmek için, dinin içeriğini, dinî gelenek temelinde ya epistemik ya da pratik olarak doğru veya mantıksal gerekçelerle sağlamaya çalışmak, dinin mutlak doğru oluşunu ortaya koymak demektir. Bu doğrultuda postmodern ajanda sahibi din bilimcisi, anlamak istediği dinî terimleri, farklı olarak üç safhada anlamak ister:

a) *Akademik Objektiflik*: Dini, akademik teslimiyetle anlamayı gösteren objektiflik konusu, din bilimcisi için önemlidir; ancak dindarların dinî tecrübelerini "yakından hissetmek" objektifliği artıracağından onu bilimsel açıdan öğrenmekten daha değerlidir.

b) *Dışarıdan Yorumlama*: Din bilimcisi, Postmodern Dönem'in bireysel maneviyat tecrübelerinin beşerî, kültürel ve davranışsal şekillerini yorumlamaya yoğunlaşır.

c) *Eleştirel Agnostizm*: Eleştirel agnostisizm bu safhada çağdaş din bilimcisi kendi inanç sisteminde "aktif bir katılımcı" olsa bile geliştirdiği metodolojik aygıtlar sayesinde, gerçek bir din bilimcisi olmayı çelişkisiz bir şekilde sürdürebilecektir. Bir başka deyişle metodolojik agnostisizmin sağladığı katkılar yardımıyla din bilimcisi, kendi inancına ters başka dinî inançları ve gelenekleri bile akademik olarak inceleyebilecektir (Mete, 2018: 406-407).

Aslında postmodern din bilimlerindeki söz konusu bu güçlü argümanlar sebebiyle klasik fenomenolojik yaklaşımın savunduğu "empati", "epoche" ve "eidetik vizyon" gibi bariz terminolojik aygıtlar yerine tarafsızlık, objektiflik, bireysel maneviyatçılık ve agnostik tenkitçiliği esas alan postmodern din bilimleri daha çok revaç göstermektedir. Bu hâliyle çağdaş din bilimleri disiplinler açısından daha sentetik, düşünsel olarak daha eklektik hâle gelmekte olup sonuçta dinin kutsiyeti yerine daha çok onun bir beşer ürünü (olgusal) boyutuna odaklanmaktadır. Bu noktada yeni nesil din bilimcileri, ikinci bin yılın ortalarından itibaren gelişen postmodern din sorunlarına (sözcüleri dinlerin inanç sistemleri olarak kabul edilmesi, yeni dinî hareket algıları, dinlerin aşkınlığı, bireysel ve özgün mesele olarak din olgusu gibi aktüel konulara) yönelmektedir (Mete, 2018: 407).

Bu makalede, eleştirel dinî çalışmalar bağlamında, postmodern din bilimlerinde ortaya çıkan dindarlık ve maneviyat gerilimini ele alacağız. Bu bağlamda postmodern yaklaşımın savunduğu klasik geleneklere veya “kurum-sallaşmış dinlere” karşı çıkmalarına rağmen, yeni spiritüalizm olarak adlandırılan yeni dindar insanlara ait dinî söylemleri ortaya çıkarmayı hedeflemekteyiz.

1. Üst-Anlatı Çağında Klasik Din ve Dindarlığın Tenkidi

Çağımız, artık gittikçe daha fazla üst anlatıya önem veren bir döneme doğru gitmektedir. Üst anlatı, postmodern bir kavram olarak çoğulcu bir toplumu veya genel bir tarihi daha ziyade öz, indirgeyici veya genelleyici kuramsal ilkeler çerçevesinde açıklamaya çalışan global söylemdir.

Din hakkındaki çoğu çağdaş görüşleri, köken olarak dini politik gündemde aramak daha doğrudur. Dinin sui jeneris (kendine özgü) bir olgu olduğu klişesini düşünürsek; dinî yapıların çok çeşitli kamusal etkilere sahip olduğunu bir çırpıda anlayabiliriz. Daha somut bir şekilde söylersek; Amerikalı Evanjelist Hristiyanların sahip olduğu sosyo-politik görüşler, benzer şekilde Budizm, Yahudilik ve İslam'da da mevcuttur (Stoddard- Martin: London-New York, 1- 3).

Postmodern Batı kültürü, klasik dönemde anlama ve yorumlama geleneğine sahip Greko-romen felsefesinin yanı sıra kendine has bir şekilde “din ve dindarlık”, “ruh ve maneviyat” gibi anlayıcı kategoriler geliştiren Yahudi-Hristiyan doktrinleri tarafından şekillendirilmiştir (Stachowska, 2013: 87).

Bir kavram olarak postmodernizm, mutlak çoğulculuğu özendirmesi bağlamında en basit doğası olarak tek bir kelimeyle “üst-anlatılara yönelik kuşkuculuk” şeklinde tanımlanabilir. Bu bağlamda postmodernizm nesnel hakikatlerin temsil edilmesi yerine daha fazla edebi yapılara odaklandığından, dinin yorumlayıcı tenkitçiliğinden uzaklaşmayan postmodern din bilimi, sırasıyla dindeki beşeri unsurlara, bir iletişim sistemi olarak dine bakışa ve zihnin bilişsel gücü olarak inanç konularına ilgi duyar. Bunlar, postmodern bir cemiyyet için çoğulculuğun temel ve hayati unsurları olarak önemli kavramlardır.

Postmodern çoğulcu toplum bu nedenle çok inançlı ve çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Postmodern toplumda her şey tüketicilik bağlamında düşünüldüğünden, bazı akademisyenler dinin de artık bu tüketim kültürünün bir parçası haline geldiğini savunur. Artık her yerde dinler, yeni bir jargon ile sanal mega mabetlerin inşasına, büyük alışveriş merkezlerine benzer bir şekilde yeniden modellenmesine veya haftada yedi gün açık olan oditoryum, kafeler, gruplara sahip ibadethanelerle donatılmış, kapitalist tüketici dilini konuşmaya zorlanmaktadır (Possamai, 2005: 43- 45).

Bazı eleştirel din bilimcileri, dinlerde ortaya çıkan bu yeni duruma dinin “Disneyland” hâline gelişi adını verirler. Bu süreç, aynı zamanda postmodernitenin dinde ortaya çıkan hem teknolojik hem de tüketici yönlerini içerir. Çünkü Disneyland, her türlü eğlendirici sektöre sahip bu yeni moda *mega mabetlerden* çok uzak olmayan bir kavram olan en yüksek teknoloji biçimlerine sahip tüketim, moda, film ve müzik ile haşır neşir olmaktadır (Lyon, 2000: 6).

Yeni Çağ, “benlik merkezli dindarlık” biçimini yansıtan zamanlar dizisi olarak görülebilir. Bu tür bir dindarlığı ve temel unsurlarını, kelimesi kelimesine şu boyutlarıyla tanımlayabiliriz: Birinci boyut, Bilinmeyen Üstün Varlığın ruhuna duyulan inancın her gelenekte farklı varoluşsal formlar şeklinde olduğudur. Bu inanç, farklı kültürlerde değişik isimler ile bilinmesine rağmen ilahi Ruh’un temel amacı sevgi, bilgi ve bilgeliği insanlara emretmek veya iletmeğdir. İkinci boyut, insanın iki bileşenli oluşuna yani dıştaki kişiliğine (veya bedenine) ve içteki ruhuna (veya yüksek benliğine) dikkat çeker. Dış yapı, materyalizme ve iç yapı sevgiye eğilimlidir. Bu nedenle, özellikle Doğu maneviyatları ile yeni dinî hareketler (kültler) arasında çok sıkı bağlantılar olmasına rağmen Yeni Çağ, büyük ölçüde gelenekleşmekten uzaktır. Bu yeni gelişmekte olan maneviyat biçimi, çoğulcu beşeri doğayı kuşatan postmodernite içinde önemli bir yer tutmaktadır (Heelas: 1993: 105-108).

Yine de din bilimcisinin postmodernizm kavramını keşfederken anlayacağı ilk şey ondaki belirsizliktir. Nitekim *Postmodernism, Reason and Religion* adlı eserinde Ernest Gellner, postmodernizmin zamanımızda güçlü ve moda bir kavram olduğunu, ama bu durumun ötesinde bu kavramın altında ne tür şeytaniliklerin yattığı ve hâlâ bu kavramın açıklığa kavuşmadığının altını çizmektedir (Gellner, 1992: 22).

Geleneksel tarzda anlaşılan dindarlık ve maneviyat arasındaki en genel ilişki ve örüntüler bile artık günümüzdeki dinamik ve değişken sosyo-dinî gerçekleri açık bir şekilde göstermektedir. Söz gelişi dünyadan feragat etmeyi esas alan derin tefekkür hayatını tercih eden geleneksel Hristiyan ruhaniyeti, dünyadan ve onun güncel sorunlarından mistik alana özellikle manastır ve diğer dinî sığınak alanlarına kaçarak coşkulu dinî duygu mizaçlar sergileyerek çağın sorunlarından somut olarak kendini ifade etmeyi amaçlamaktadır (Stachowska, 2013: 88).

Postmodern kültür ve din alanında yer alan bu tür somut dönüşümler, hem geleneksel dinî sistemlerin rolünü azaltmakta hem de “kutsal alan” ve “profan alan” şeklindeki sosyo-kültürel bölünmeyi ortadan kaldırmakta; neticede din, doğrudan sekülerleşme, çoğulculuk, bireyselleşme, özelleştirme, ticarileştirme ve tüketiciliğin derin saldırılarına maruz kalmaktadır. Bu safhadan sonra dinin somut kurumsal yapısı ve onların sosyal sistemlerdeki dina-

mik ilişkilerinde kendini gösteren dinî tezahür ve anlam biçimleri, gittikçe değişime uğramaya başlamakta ve sonunda geleneksel dinî yapıların güvenilirliğinde nispileşmeler meydana gelmektedir. Bu somut nedenlerden hareket eden “postmodern müminler” ise din olgusunu, yaşamlarının ve deneyimlerinin alanını “doğrudan” meşrulaştıran, değişmez ve genel olarak uygulanabilir “normatif kurallar seti” olarak algılamayı reddetmektedirler. Geleneksel din anlayışı ise bu meydan okumalara karşı farklı farklı kalıplarda ve değişik yaşam tarzlarının paletinde ezilerek yeni formlara dönüştürülüp sadece “bir tercih meselesi” haline gelmeye razı görünmektedir (Stachowska, 2013: 88- 89).

Sekülerleşme ile ilgili ortaya çıkan eğilimler, bilhassa geleneksel temel kurumsal boyutlarda meydana gelerek dinî sistemlerin etkisinin ve öneminin ortadan kaldırılması şeklinde özellikle kutsal alanda tercihlerin bireyselleştirilmesi olarak belirgin şekilde Batı’da (bilhassa Avrupa’da) görülebilmektedir. Mesela Avrupalıların yaşamlarındaki kutsallıklar alanında gerçekleşen postmodern dönüşümler, hem uygulama alanında dinî kurumlardan uzaklaşma gibi eğilimler, hem dinî fikirlerin veya içeriklerinin yürürlükten tamamen kaldırılması formunda meydana gelir. Bunun nedeni, Teslis’in irrasyonelliğini öne çıkaran Tanrı’ya olan inanç ile ölümden sonra hayata olan inancın, Batı ülkelerinde daha tipik olarak gözlemlenebilmesidir.

Hatta bazı araştırmalar göstermiştir ki, doğüstü bir güce olan inancın artmasının analiz edildiği ülkelerin çoğunda, eşzamanlı olarak Kişisel bir Tanrı’ya olan söylemlerde ciddi oranda düşüş eğilimi mevcuttur. Bu araştırma, aynı zamanda Avrupalıların önemli bir yüzdesinin Tanrı’ya olan inancını beyan etmelerine rağmen, doğüstü Güç ya da Aşkın Varlık lehine olmak üzere Hristiyanlığa ait Kişisel Tanrı kavramını reddettiklerini göstermektedir (Stachowska, 2013: 90).

2. “Hayat Biçimi Olarak Din” Şeklindeki Geleneksel Dindarlıktan “Sübjektif Hayat Maneviyatçılığı” Olarak Postmodern Ruhaniyata

Postmodern kültür, “kader” ve “eskatoloji” gibi geleneksel kavramların yerini alabilecek olası projeler de dahil olmak üzere postmodern insanın mutluluğunu elde etmek için tüm eski stratejileri yeniden tanımlamak veya yeniden yorumlamak için daha özelleşmiş bir formülü meşrulaştırma çabasıdır. Bu yönde icat edilen yeni bir terim olan “yeni maneviyat” veya “sübjektif hayat maneviyatçılığı”, postmodern kültürün ana çizgisi ile uyumlu görünmektedir; postmodern ruhaniyatı, burada insanın her türlü bireycilik yönelimini, özel zevk kaynaklarını, maddi tatmin araçlarını hatta manevi rahatlamadaki uyum ve kendini geliştirmedeki kaynak arayışlarını desteklemektedir.

Bazı din bilimcileri, zamanımızdaki en büyük manevi devrimin, din olarak adlandırılan ve “hayatın kendisi olarak” adlandırılan şeyden vazgeçerek, geleneksel dinî kurumlarla çelişkisiz beraber yaşayabilen daha “öznel yaşam ruhaniyeti” yani insanın iç kaynaklarına, terbiye kutsanmasına vurgu yapan “yepyeni ve büyük bir öznel dönüş” olduğunu ileri sürerler. Bu bakımdan onlara göre çağımızda klasik maneviyat azalırken, yenisi gittikçe büyüyor görünmektedir. Bu büyüyen maneviyat biçimi, “bütünsel”, “zihin-beden maneviyat faaliyeti” olarak tanımlanabilir (Heelas- Woodhead, 2005: 2-3).

Bireysel sübjektif maneviyata vurgu yapan yeni bir dinî sentez olarak bu “yeni maneviyat”, taptaze bir dinî sentezler yumağını ima eden şu hayati içeriklere sahiptir:

- a) Tarih, manevi açıdan önemli değildir bu yüzden aşırı kutsanmamalıdır.
- b) Kutsal metin, büyük ölçüde sembolik, alegorik ve efsanevi unsurlar içermektedir.
- c) İnançta aklın veya açık bilinçli oluşun hakimiyeti manevi kavrayışlar elde etmek için mutlak araçtır.
- d) Bilimin ruhanileştirilmesi gereksizdir.
- e) Doğanın canlanması bir yaşam gücü ile gerçekleşir.
- f) Prensipde gizli manevi bilginin varlığı kabul edilir; ama bu bilgiye vehbi olan veya üstün yetenekli kişilerin yanı sıra “sıradan” insanlar da ulaşabilir.
- g) Mistik deneyimde kök salan dinî çoğulculuk öne çıkarılmalıdır (Gels, 2009: 11).

Hristiyanlık açısından somut örnek verilirse “aşkın” ve “kişisel bir tanrı”, “iptal edilmeyen günah affı”, “haç teolojisi ile ölüme galip olmak”, “kiliseye ait olarak eşitlikçi ruhsal topluluk üyesi olmak” veya “ebediyen aziz mahluka dönüşen dindar” şeklinde anlaşılan Hristiyanlığın “geleneksel dindarlığına” karşı yeni maneviyat anlayışı, postmodern dönemde mutlak ve kesin bir zafer kazanmıştır.

Bu bağlamda, din üzerine yapılan eleştirel çalışmalara göre, yeni maneviyatın aşağıda belirtilen bazı ayırt edici özellikleri vardır:

- a) İlk özellik, *diğer dinleri reddedip dışlayıcılıktan uzaklaşarak daha eklektik olmaya yönelme* olarak anlaşılabilir; tek bir dine güvenmek yerine, daha eklektik olarak değişik dünya dinlerinin kaynaklarına dayanarak bir dünya görüşü meydana getirmek. Burada glocalizasyonun (hem yerelleşme hem de küreselleşmenin) bir sonucu olarak, belirli toplumlar arasında artan iletişim yoluyla eklektizm ve belirli kültürler konusunda görecelik söz konusudur. Bu postmodern eklektizm, inananda diğer dinî yorumlara karşı hoşgörüye yol açabilir.

b) İkinci özellik, *dogmadan uzaklaşıp farklı deneyimlere ilgi duymaktır*. Klasik sömürge çağında ve modern dönemdeki küreselleşmenin doğal sonucu, bütün dinlerin gerçek olamayacağı şeklindeki kanaate varmaktır. Postmodern dönemde “yeni ruhaniyat insanları”, tüm inanç sistemlerinin göreceli olduğu sonucuna varırken aynı zamanda mutlak hakikat iddialarını zayıflatmaktadır.

c) Üçüncüsü, *kolektif oluştan kişisel dindarlığa dönüşüm* olarak adlandırılabilir. Dinî dogmaya olan inanç zayıfladığında ve kurumlaşmış din önemini yitirdiğinde, şifa, esenlik, sevgi, hümanistik değerler ve etkin anlamlı ilişkilere girmek gibi bireysel faaliyet ya da uygulamalar güçlendirilir.

d) Dördüncüsü, *dinin hiyerarşi yapısı yerine daha eşitlikçi bir yaşam görünümüne doğru kayda değer bir değişimdir*. Bu noktada eşitlikçi anlayış, yeni maneviyat tarafından kapsayıcı ve kucaklayıcı algılara sahip olur.

e) Başka bir değişim, *teolojiden antropolojik bir boyuta geçiştir*. Bu yaklaşım, öznel deneyimin ve eşitlikçiliğin teolojiden uzaklaşmaya yol açan doğal bir sonucudur.

f) Son dönüşüm, *ölümden sonraki yaşam yerine bu dünyaya ve dinamik hayata odaklanmaktır*. Çağdaş maneviyatın temsilcisi, bu dünyaya ahiretten daha çok ilgi duyuyor. Bu noktada Tanrı'nın insandaki ve bu dünyadaki içkinliği kabul edilirken, sonsuz ceza olarak cehennem inancı ve ebedi ilahi lanet fikri dışlanır (Geels, 2009).

3. Manevi Açıdan “Dinsiz”:

Postmodern Dönem’de Dinî Kurumlarda Anlam Kayması

Postmodern eleştirel din bilimleri göstermektedir ki hem dinsel pratiklere katılım oranları hem de inançlar alanındaki hidayetler ve dinden dönmeler açısından klasik kilise anlayışı özelinde bilhassa Avrupa'daki dinî kurumlara ciddi tepkiler mevcuttur. Dolayısıyla Batı'daki dinî kurumlar, artık özgür seçim, özel tercih ve bireysel yönelimi ima eden her türlü pratik tutumları, geleneksel davranış ve düşünce modellerinin şekillendirdiği hayat görüşü veya kutsal alanla ilgili dindar tecrübelerini kontrol yeteneklerini yitirmekte veya hut göz ardı etmektedirler. Sonuçta, genel olarak Batı'da din, sekülerleşmiş görünmektedir. Daha somut olarak geleneksel din sistemleri, geçmişten beri sahip oldukları evrensel ve yaygın uygulanabilir semantik sistemlerin statüsünü sürdürmeyi bıraktılar. Böylece dinî kurumlar, bireylerin kendi kişisel ilhamlarını alabilecekleri salt sembolik kaynak, özel kanaat veya eskatolojik kavramlar haline dönüştüler. Maneviyatı, kiliseden ayırıştırıcı bu dönüşüm tavrı ile postmodern dindar, klasik din mensupları açısından “dinsiz” kendi öz inanç modelleriyle postmodern inanan ruhaniyat sahibi insanlar haline geldiler (Stachowska, 2013: 91).

Amerika Birleşik Devletleri'nin kültürel ve dinî yönlerinin doğası Avrupa'dakinden biraz farklıdır, çünkü bir dereceye kadar sekülerleşmenin etkilerine karşı daha “vurdumduymaz” görünmekte ve dinî açıdan “yeni dünya” kimliğiyle eskatolojik ihtiyaçlara yönelik olağanüstü dinamik ve canlı görünmektedir. Bunun bir diğer nedeni de Amerikan dindarlarca dinî kurumlarının sadece inananların ruhsal ihtiyaçlarını uyandırmayı amaçlayan çeşitli girişimler ve faaliyetler olarak görülmemesi aksine misyoner faaliyetleri, cüsseli kilise yapıları ve mahalli misyonuyla özdeşleşen kilise anlayışları tarihsel olarak özgün bir model oluşudur. Bu özel nitelikler, kıta Avrupası'nın kendi dinî kurumlara bakışından oldukça farklı bir dindarlık anlayıştır.

Postmodern din bilimlerine göre “kurumsal dinin” etkilerini ve rolünü azaltmak, olumlu yönde dinin gelişmesi adına “yeni bir maneviyat” ya da “bütünsel maneviyat” olarak adlandırdığımız şeye yol açacaktır. Postmodern maneviyatın bu türden en ayırt edici özelliği, onlara göre, günümüz kültürünü, fikirleri ve aksiyolojisini onaylamasıdır. Zira günümüz kültürü, demokratik bir karakterde ve hoşgörülü olup bireyciliğin, kişinin kendi özel ihtiyaçlarını yerine getirmesi ve kişisel bakımına özel önem verilmesi şeklinde anlaşılmasını ister (Flanagan- Jupp, 2007: 6).

Ancak postmodern kültüre bu uygunluğa rağmen, “yeni maneviyat” anlayışı, hâlâ Amerika'da kendini “dindar”, “maneviyatçı”, “dine kayıtsız” hatta “kimlikte dindar” sayan kesimler arasında bile *bid'at (statü nascendi)* kabul edilmektedir. Bu nedenle, bu kültürde “yeni maneviyat” fikri, kendilerini herhangi bir kiliseye, mezhebe veya bir cemaate bağlı olarak tanımlamayan kişilerin en ayırt edici özelliği olarak kalmıştır. Son tahlilde postmodern inanan, kendindeki kayıtsız bir tavrı hesaba katmak için “manevi ama dinsiz” olarak tanımlayabilmektedir (Stachowska, 2013: 93-94).

Bununla beraber, daha geleneksel kültürel ve normatif dinî kurumlar, pek çok muhafazakar, gelenekselci ve fundamentalist yüksek eğilimleri reddederken, yeni maneviyatçı postmodern dindarlar taptaze görüşler ve yüksek maneviyat gücü elde ettiğini düşünmektedir.

Bu bağlamda “kurumsal din” hakkında postmodern öfke, yeni gelişme ve özel eğilimlerin şu sonuçları ortaya çıkardığı söylenebilir:

a) *Dinlerdeki kurumsal yapıların gittikçe yok olması kaçınılmazdır:* Postmodern maneviyatçı inananlara göre, dini hakikat, öncelikli olarak nesnel kategorilerde değil, öznel olarak makul ve kabul edilebilir olan şeylerde görülmelidir. Onlar, dinî otorite konusunda oldukça kararsız olduklarından otoriter kurumsal yapıları, nihai kurtuluşun tek kaynağı olarak reddederler. Onlar için dinî kurumlar, basit olarak dinî kimlikleriyle az çok ilintili olmalıdır. Hatta bu kurumlar, daha çok veya tamamıyla öznel bir manevi arayışla ilgi-

lenmek için kenarda hazır kuvvet olarak bekletilmelidir. Zaten klasik kurumsal dindarlığın gözünde de bu yapıların düşüşü gayet açıktır. Kurumsal dindarlığın azalan ilgisinin mantıksal bir ifadesi olarak postmodern dönemde din, daha kişiselleştirilmiş ve özelleştirilmiş olmalıdır. Bu olmadığı takdirde kurumsal sadakat kaybı ve kimliğin erozyonu söz konusu olacaktır.

b) Maneviyatın, kültürel açıdan dinden ayrılması gerekir: Postmodern dönemde dinin özelleştirilmesinin nispeten keşfedilmemiş bir yönü de, maneviyat olgusunun kendi kültürel kurumsal bağlantı noktasından ayrılması gerektiğine olan inançtır. Bu tavra göre din, bir boyutuyla sembolik ürünlerden oluşan serbest piyasa ekonomisinde “tercih kültürü”, “hayat stili”, hatta “ticari mallar” veya “emtia fetişler toplama” hâline gelmiştir (Dinges, 1996, 218).

c) *Dini kurumların tarihsel fenomenler üzerindeki kontrolünün kaybedilmesi olağandır*: Postmodern yeni maneviyatçılara göre önceki iki eğilimin doğal sonucu, dinî kurumların fenomenler bilhassa ritüel ve sembollerin anlam ve tutarlılığı üzerinde normatif kontrolü artık kullanamamasıdır. Zira postmodern kültürel ortamda dindeki estetik ürünlerin birer emtia ürünü haline gelmesi kaçınılmazdır; aynı şekilde, dinî semboller, kitlesel metalaştırmaya karşı giderek daha savunmasız hâle dönüşeceklerdir. Bu postmodern gelişme, dinî yapıların kültürel ehemmiyetlerini daha da önemsizleştirirken, bilhassa sembollerin sosyal ve sakral gücünü boşa çıkaracaktır. Dahası, dinî sembollerin çoğu, teolojiyle olan tarihsel bağlarından söz gelişi ahlaki anlam ve sosyal önemlerinden kopacaklardır. Kısacası, dinî semboller postmodern çağda ayakta kalmak uğruna güçlerinin çoğunu kaybedeceklerdir. Bu gelişmeler, özellikle Roma Katolik Kilisesi gibi sembol ve ritüellerin dinî yapıların kimlik verici istikrarı için gerekli olduğu geleneklerde tartışma konusudur.

d) *Buna karşın, trans-mezhepçilikçiliğin yükselişi kaçınılmazdır*: Zayıflatılmış toplumsal tutarlılığın ve post dinin öneminin arttığı bir diğer postmodern kültürel belirti, geleneksel dindarlığın özgürce değişebilir oluşudur. Bu doğrultuda çağdaş inanç sistemi, salt ahlaki dil anlamında sunulacak; buna karşın klasik inanç veya doktrin göz ardı edilecek neticede kurumsal bağlılık olarak din anlayışı yerine ahlaki yönelim, dinî kimliğin gerçek belirleyici ölçütü olacaktır (Dinges, 1996, 215- 219).

Sonuç

Çağdaş din bilimlerinin yöntemsel çatısı bağlamında denebilir ki, dinî bir akıma dönüştürüldüğünde postmodernizm tutarlı bir sosyal teori değil, aksine tehdit edici ve meydan okuyucu bir tavidir. Bu anlamda, eleştirel yaklaşım, postmodern çağın, dinselliğin yeni bir söylemsel tarzını izhar ettiği gibi aynı zamanda dinin güncel tutarsızlığını da yansıtabilmektedir. Eleştirel yaklaşıma göre, sekülerlik sonrası dönemde din olgusu, üç ortak kriteri karşıla-

maktadır 1) dinî çoğulculuğun kaçınılmaz kabulü 2.) Akıl yürütme yoluyla tüm varlıkla iletişim kurmak 3) Temel hakların tanınması.

Postmodern maneviyat, klasik döneme ait yüksek dinî hiyerarşik yapılar, ilahi aşkınlık ve geleneksel dindarlığa karşı alternatif olarak genellikle ilahi içkinlik, insan kapasitesi, ruhsal büyüme yoluyla kutsallığı gerçekleştirme gibi benliğin sakralizasyonunu sunmaktadır. Kutsal metinler bu anlayışta büyük ölçüde sembolik ya da alegoriktir. Bütün bunlar göstermektedir ki postmodern öznel tecrübe, bireylerin öz-dindarlığının, eşitlikçi, eklektik, çoğulcu ve hoşgörülü oluşunu öne çıkarmaktadır. Bu nedenle, bu tür bir iman ve sadakat, sekülerlik sonrası kapitalist, bireyselci ve ilerici maneviyat anlayışı olarak düşünülebilir.

Postmodern manevi hayatın en temel özelliği, dünya dinleri içindeki tüm büyük mistik ve manevi geleneklerle uyumlu olduğuna inanmasıdır. Bu anlamıyla yeni maneviyat, yüzünü geleneksel bir dindarlıktan uzaklaştırıp ortak evrende yaşayan ve yeni bir özel evren kuran insana ait dindarlık formudur.

Geleneksel inanç, postmodern olandan farklı olarak, öncelikle toplumsal bir eylem, performans, Tanrı'nın ibadeti ve bir kült iken postmodern dindarlığın temelinde kişisel inanç yatmaktadır. Daha açık bir ifadeyle maneviyat olarak yeni inanç formülü “ inanmak, artık bilmek değil, nispi açıdan doğru olmaktır” şeklindedir. Bu nedenle postmodern çağdaki inanç, daha geniş dinî kimliktedir. Salt maneviyata dönüşen din, artık bu aşamada en radikal kaygılarıyla kişiselleştirilmiş ve bireyselleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Flanagan, K., Jup P. C (2007); *A Sociology of Spirituality*: Aldershot.
- Stachowska, Ewa (2013); “Between religiosity and new spirituality, or a postmodern religious and cultural mainstream”, *Anglojezyczny Suplement Przeglądu Religijnawczego*, no 1 (87-95).
- Dinges, William D., (1996); “Postmodernism and Religious Institutions”, *The Way*, 36 (3), 215–224.
- Gellner, Ernest (1992); *Postmodernism, Reason and Religion*, London: Routledge.
- Heelas, P. (1993), “ The New Age in Cultural Context: The Premodern, The Modern and the Postmodern”, *Religion*, 23 (3), 103-116.
- Lyon, D. (2000); *Jesus in Disneyland: Religion in Postmodern Times*, Cambridge: Blackwell Publishers.
- Mete, Duygu; “Din Bilimcisi Ne Kadar Agnostiktir?: Çağdaş Din Bilimlerinde Agnostisizm Sorunu”, *Kesit Akademi Dergisi*, 4/14 (Haziran 2018), 396-409.
- Possamai, Adam (2005); *Religion and Popular Culture: A Hyper-real Testament*, Bruxelles: Peter Lang.
- Geels, Antoon (2009); “Glocal Spirituality for a Brave world”, *Postmodern Spirituality*, Abo: Donner Institute for Research in Religious and Cultural History.